

УДК 336.517:65

4. Економіка та управління підприємствами

Іпполітова І. Я.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту

Харківський національний університет імені Семена Кузнеця,

Зарицька О. І.

Магістр 1 року навчання факультету Економіки і права

Харківського національного університету імені Семена Кузнеця

**РОЗРОБКА ПРОГНОЗНИХ СЦЕНАРІЇВ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА З
УРАХУВАННЯМ ВПЛИВУ ФАКТОРІВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
DEVELOPMENT OF PREDICTIVE ENTERPRISE SCENARIOS THAT
TAKE INTO ACCOUNT THE INFLUENCE OF ENVIRONMENTAL
FACTORS**

АНОТАЦІЯ

В статті доведено, що в умовах високого ступеня невизначеності ринкового середовища та ускладнених кризовими явищами взаємовідносин підприємства з іншими суб'єктами господарювання особливо необхідним є визначення найбільш впливових факторів зовнішнього середовища. Оцінку впливу чинників зовнішнього середовища проведено на основі кластерного аналізу. Інструментом реалізації кластерного аналізу було обрано програму Statistica 7.0. Результативним фактором було обрано чистий дохід від послуг, що надавалися підприємством, яке займається пасажирськими перевезеннями. У якості чинників зовнішнього середовища підприємства було проаналізовано динаміку зміни п'ятнадцяти факторів, зокрема демографічних, економічних, показники зайнятості населення та показники галузі пасажирських перевезень в Україні за 2005-2016 роки.

Ключові слова: розвиток підприємства, сталий розвиток, стійкий розвиток, сценарії розвитку підприємства, кластерний аналіз.

АННОТАЦИЯ

В статье доказано, что в условиях высокой степени неопределенности рыночной среды и осложненных кризисными явлениями взаимоотношений предприятия с другими субъектами хозяйствования особенно необходимо определение наиболее влиятельных факторов внешней среды. Оценку влияния факторов внешней среды проведено на основе кластерного анализа. Инструментом реализации кластерного анализа была выбрана программа Statistica 7.0. Результативным фактором был выбран чистый доход от услуг, предоставляемых предприятием, которое занимается пассажирскими перевозками. В качестве факторов внешней среды предприятия была проанализирована динамика изменения пятнадцати факторов, в частности демографических, экономических, показатели занятости населения и показатели отрасли пассажирских перевозок в Украине за 2005-2016 годы.

Ключевые слова: развитие предприятия, постоянное развитие, устойчивое развитие, сценарии развития предприятия, кластерный анализ.

ANNOTATION

In the article it has been proved that in the conditions of a high uncertainty of the market environment and complicated crises venture relationships with other business entities is particularly necessary to identify the most influential environmental factors. The evaluation of the environmental factors impact has been carried out on the basis of the cluster analysis. Statistica 7.0 program has been selected as the implementation tool of cluster analysis. The net income from services provided by the company, which is engaged in passenger transportation has been selected as effectiveness factor. As enterprise environmental factors the change dynamics fifteen factors, including demographic, economic, employment rate of the population and performance of passenger transportation industry in Ukraine for 2005-2016 years has been analyzed.

Keywords: enterprise development, sustainability, sustainable development, enterprise development scenarios, cluster analysis.

Постановка проблеми. Умовою успішного функціонування будь-якого підприємства є постійний його розвиток. Питання формування напрямків

розвитку вітчизняних підприємств та шляхів їх досягнення є досить актуальним. Це пов'язано із об'єктивними зовнішніми умовами функціонування підприємств та суб'єктивним прагненням утримати конкурентні позиції чи зміцнити їх у коротко- та довгостроковому періодах. Для забезпечення розвитку підприємств виникає об'єктивна необхідність виділити та оцінити чинники розвитку, зокрема чинники зовнішнього середовища. До них відносяться чинники, які здійснюють вплив на підприємство з боку навколишнього середовища. Такими чинниками слугують: політична ситуація в країні, стан економіки, законодавча база, соціальні аспекти, екологія тощо. Ці чинники можуть сприяти або перешкоджати забезпеченню розвитку підприємства, тому важливо розробити прогностичні сценарії розвитку підприємства з урахуванням впливу зовнішніх факторів, які не можливо ігнорувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стимулювання розвитку в теоретичному та практичному аспектах розглядалися зарубіжними та вітчизняними науковцями, зокрема в працях Багрова М. В. [1], Борщука Є. М. [2], Буркинського Б. В. [3], Герасимчука З. В. [4], Данилишина Б. М. [5], Мельника Л. Г. [6], Попкова В. В. [7], Стіверза Р., Хулса Д.М., Цапієва О.К. [8], Шевчука В.Я. та ін. Зокрема, ними було обґрунтовано поняття розвитку, вивчено вітчизняну та зарубіжну практику втілення засад успішного розвитку підприємства. **Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми,** котрим присвячується означена стаття полягає у тому, що аналіз літератури з проблем забезпечення успішного розвитку підприємства свідчить про недостатнє дослідження сутності даного процесу, виявлення факторів впливу на нього та співвідношення цього процесу з іншими економічними процесами підприємства. **Метою статті** є теоретичне обґрунтування процесу розвитку підприємства з урахуванням впливу факторів зовнішнього середовища для подальшого розроблення сценаріїв функціонування підприємства у довгостроковій перспективі.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах розвиток підприємств є вирішальною умовою розвитку економіки країни в цілому. Інколи

забезпечення сталого розвитку одного підприємства здатне забезпечити успішний розвиток цілого регіону країни. Тому необхідно зрозуміти, що ж являє собою розвиток. У науковій літературі існує безліч трактувань поняття «розвитку підприємства». Авторами статті було зроблено спробу встановити відмінності у визначенні цієї дефініції шляхом аналізу визначень різних авторів, які наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Дослідження економічної категорії «розвиток підприємства»

Автори	Визначення поняття «розвиток підприємства»
Зміни, що відбуваються на підприємстві	
М.В. Афанасьєв, В.Д. Рогожин, В.І. Рудика [9]	Об'єктивна зміна тільки якісних характеристик системи обумовлена як фундаментальними законами природи (єдності та боротьби протилежностей), так і закономірностями функціонування конкретних систем (старіння устаткування, набуття досвіду і знань співробітниками, виснаження природних ресурсів), при якій формуються нові властивості системи.
С.П. Дунда [10]	Сукупність спрямованих, інтенсивних та якісних змін економічної природи, що відбуваються на підприємстві внаслідок суперечності у внутрішньому середовищі та впливів факторів зовнішнього середовища.
Послідовність певних дій	
О.Є. Кузьмін [11]	Розвиток кожної організації має циклічний характер, тобто проходить через певні стадії життєвого циклу, що визначають особливості виробничо-господарської, інвестиційної, фінансової та інших видів діяльності.
Ю.С. Погорелов [12]	Безупинний процес, що відбувається за штучно встановленою або природною програмою як зміна станів підприємства, кожен з яких є якісно іншим за попередній, через що у підприємства як у більш складної системи виникають, розкриваються та можуть бути реалізовані нові можливості, нові властивості, якості та характерні риси, які сприяють здатності підприємства виконувати нові функції, вирішувати принципово інші завдання, що зміцнює його позиціонування в зовнішньому середовищі і підвищує здатність протидіяти його негативним впливам.
Система, що формує зміни	
В. Кифяк [13]	Динамічна система взаємодіючих підсистем, передумов, факторів і принципів, які формують вектор кількісних і якісних змін функціонування підприємством, спрямованих на досягнення пріоритетів.

Безумовно, кожне з наведених визначень, цілком розкриває зміст цього процесу, необхідного кожному підприємству, проте взагалі, в широкому

значенні, розвиток трактують як процес зміни якості, його пов'язують із кількісним зростанням і постійними змінами, які характеризують суспільний поступ, ним визначають способи зміни суспільних відносин. Тому важливо знати, у якому напрямку необхідно рухатись, які критерії для цього виділяти, які передумови необхідні для досягнення цілей розвитку і як можна вплинути на цей процес. Розглядаючи питання розвитку, будь-яке підприємство прагне забезпечити постійне та динамічне зростання чи удосконалення своєї діяльності на ринку. Тому в науковій літературі виникли такі економічні категорії як «сталий розвиток», «стійкий розвиток» та, іноді вживається поняття «усталений розвиток», які породжують неоднозначність їх трактування серед дослідників. Розглянемо змістовні відмінності цих понять. Відповідно до наукової літератури термін «сталий розвиток» означає стале, постійне зростання. Крім того, з англійської мови переклад наступний: sustainable – підтримуваний, development – розвиток, створення, формування, вдосконалення зростання і т.д. Але у даному контексті цей переклад може мати й дещо інше значення. Сталий розвиток – це розвиток «триваючий», «самодостатній», тобто такий, який не суперечить подальшому існуванню і розвитку його в попередньому напрямі. На думку Л. Г. Мельника є деяка суперечність та аналогічність вітчизняного варіанту перекладу терміну «sustainable development». «Сталість» передбачає рівновагу, а «розвиток» можливий тільки за умови постійного виходу системи із рівноважного стану [6, с. 14].

Протиріччя розгортаються навіть і навколо самого поняття «стійкість». Так, на думку одних економістів, під стійкістю слід розуміти здатність протистояти негативним впливам, на думку інших, це перехід до системного відтворення наявних ресурсів у підприємства. Отже, основою стійкого розвитку може бути система відтворення ресурсів, зокрема людського потенціалу. Якщо виходити із загальних позицій, як свідчить С. Приймук та П. Швець, то під «сталим розвитком» варто розуміти розвиток, який враховує рівновагу інтересів нинішнього та майбутнього поколінь, та містить головну ідею динамічно збалансованої взаємодії економічної, соціальної та екологічної сфер діяльності

підприємства [14]. Як стверджують вище згадані автори, з категорією стійкості тісно пов'язана категорія стабільності, яка характеризує незмінність певного заданого стану системи. Але, крім того, категорія стійкості за своєю сутністю включає в себе не лише поняття стабільності, а також комплекс умов, факторів й заходів регулюючого впливу, які забезпечують за рахунок економічної рівноваги стабільність кінцевих показників розвитку системи. Враховуючи це, можна сказати, що під категорією «стійкість» слід розуміти виконання системи функцій в умовах зміни внутрішніх параметрів та дестабілізуючих впливів зовнішнього середовища [14].

Вітчизняний вчений Б. Г. Данилишин розуміє під сталим розвитком систему суспільного виробництва, за якої досягається оптимальне співвідношення між економічним розвитком, нормалізацією якісного стану природного середовища, ростом матеріальних і духовних потреб населення [5, с. 52]. Буркинський Б. В. розглядає сталий розвиток як здатність системи витримувати зміни, створені зовнішніми і внутрішніми впливами в економічних та екологічних підсистемах, а також здатність збереження визначеної динамічної рівноваги [3, с. 41].

На думку С. Приймака та П. Швець, відмінність між стійким і сталим розвитком полягає в тому, що сталий розвиток допускає нульові й мінусові значення зростання, амплітуда коливань тут значно більше, ніж при стійкому зростанні. Крім того, стійкий розвиток – це кількісна зміна показників, а сталий розвиток передбачає, в першу чергу, якісне перетворення (зміну) всієї системи, її перехід на новий якісний рівень.

Також, в науковій літературі все частіше зустрічається ще одне поняття – «усталений розвиток». Як стверджує В.П. Черненко, розвиток як категорія не може бути статичним, бо він за своєю природою динамічний, який постійно перебуває під впливом змін і постійного руху, трансформацій, тому виходячи з цього його не можна називати сталим, стабільним. Поняття «розвиток», за своєю природою, є динамічним поняттям, яке виражає зміни в об'єкті, його вдосконалення відповідно до вимог середовища, в якому він перебуває, а поняття «сталий», «стабільний» є поняттями статичного характеру, які виражають

тривалий прояв ознак чи характеристик на протязі певного відрізка часу або взагалі на протязі періоду існування об'єкту. Для вираження цілеспрямованості та постійності розвитку потрібно використовувати поняття «усталений», яке позначає процес усвідомленого, чітко керованого розвитку та найбільш чітко виражає природу розвитку підприємства. Таким чином, усталений економічний розвиток – це керована, цілеспрямована діяльність управлінців, яка надає можливість вдосконалювати підприємство, виводячи його на новий рівень діяльності, переводячи його від одного якісного стану до іншого [15].

Проаналізувавши підходи багатьох дослідників до трактування понять, пов'язаних з розвитком, авторами було здійснено їх розмежування, враховуючи особливості перекладу із англійської мови, які наведено у табл.2.

Таблиця 2

Дослідження відмінностей в трактуванні понять «сталого», «стійкого» та «усталеного» розвитку

Поняття	Значення	Синонім
Сталий розвиток	Процес розвитку підприємства, основною метою якого є збереження наявного стану, розміру та структури підприємства; який не піддається коливанням зовнішнього середовища та не припиняється протягом довгого часу.	Безперервний
Стойкий	Розвиток підприємства, особливістю якого є стабільність функціонування та можливість довгий час протистояти негативному зовнішньому впливу та протидіяти руйнівним факторам.	Постійний, незламний, стабільний, непохитний
Усталений	Розвиток підприємства, що базується на цілеспрямованому забезпеченні зростання підприємства, яке чітко відповідає окресленим якостям.	Окреслений, спланований, керований

Для успішної реалізації стратегії розвитку підприємства ефективним є використання збалансованої системи прогнозів і планів на довго, середньо- і короткострокову перспективу. Отже, прогнозування розвитку підприємства – процес розробки прогнозів, що ґрунтується на наукових методах пізнання економічних явищ, наукове обґрунтування можливих якісних і кількісних змін стану підприємства в майбутньому, а також альтернативних способів і строків досягнення очікуваного стану.

Прогнозування сприяє зменшенню невизначеності середовища, дозволяє зорієнтуватися в оточенні й перейти до вибору варіантів дій у певній стратегічній перспективі. Проте деякі підприємства для прийняття рішень про майбутнє або зовсім не застосовують прогнози, або застосовують їх незначною мірою. Як правило, такі підприємства функціонують недовго, оскільки навіть ті зміни в навколишньому середовищі, які можна передбачити, стають для них несподіванкою: підприємство не готове для повної реалізації можливостей, що надаються зовнішнім середовищем, або зазнає краху під впливом будь-якої, навіть незначної, загрози.

Залежно від типу необхідної вихідної інформації розрізняють експертні й фактографічні (формалізовані) методи. Серед експертних методів виділяють аналітичні, до яких відноситься метод прогнозування на основі побудови прогнозного сценарію. У стратегічному управлінні методи розробки сценаріїв розвитку подій набули найбільшого поширення. Вони займають проміжне положення між експертними методами та методами моделювання. Сценарій визначають, з одного боку, як інструмент упорядкування власного розуміння про альтернативи розвитку зовнішнього середовища, в якому доведеться приймати рішення щодо розвитку підприємства, а з іншого боку, визначення організаційних заходів, які б допомогли нам перетворити наші очікування (мрії) на наше реальне майбутнє.

Прогнозування на основі написання сценарію ґрунтується на визначенні логіки розвитку прогнозованого об'єкта за різних умов. Найдоцільніше застосовувати цей метод для складання довгострокових прогнозів [16]. В якості підприємства, що досліджується та, для якого у подальшому будуть розроблюватися сценарії розвитку, було обрано підприємство, яке займається пасажирськими перевезеннями міського та приміського сполучення.

Аналіз основних показників ефективності діяльності досліджуваного підприємства показав, що спостерігається негативна тенденція його розвитку. Прибуток, платоспроможність та рентабельність підприємства зменшилися у звітному періоді, знос основних засобів, навпаки збільшився. Це свідчить про

необхідність забезпечення усталеного розвитку досліджуваного підприємства, з урахуванням впливу зовнішніх факторів з метою подальшого розроблення прогнозних сценаріїв його розвитку.

Оцінка впливу чинників зовнішнього середовища було проведено на основі економіко-математичних методів. Результативним фактором обрано чистий дохід від послуг, що надаються підприємством. У якості чинників зовнішнього середовища підприємства було проаналізовано динаміку зміни п'ятнадцяти факторів, зокрема демографічних, економічних, показники зайнятості населення та показники галузі пасажирських перевезень в Україні за 2005-2016 роки. Для оцінки впливу зовнішніх факторів обрано метод кластеризації даних. Кластерний аналіз здійснено за допомогою програми Statistica 7.0. Для визначення найбільш впливових чинників зовнішнього середовища скористаємось коефіцієнтом кореляції, який дасть змогу визначити силу впливу кожного з факторів на результуючий показник. Результати представлено в табл. 3.

Таблиця 3

Дослідження тісноти зв'язку факторів, що досліджуються

№	Показник	Значення кореляції	Тіснота зв'язку
1	Витрати населення, млн. грн.	0,827342	Сильно прямо пропорційний
2	Доходи населення, млн. грн	0,778287	Сильно прямо пропорційний
3	Кількість безробітного населення	0,483614	Слабо прямо пропорційний
4	Кількість зайнятого населення	0,098830	Слабо прямо пропорційний
5	Індекс інфляції	0,047543	Слабо прямо пропорційний
6	Міграційний приріст населення	-0,014393	Слабо обернено пропорційний
7	Загальний приріст населення	-0,050489	Слабо обернено пропорційний
8	Імпорт товарів та послуг	-0,292760	Слабо обернено пропорційний
9	Експорт товарів та послуг	-0,309812	Слабо обернено пропорційний
10	Перевезення пасажирів автобусами, млн	-0,586987	Середньо обернено пропорційний
11	Індекс обсягу перевезення пасажирів автобусами,% до попереднього року	-0,790293	Сильно обернено пропорційний
12	Попит робочої сили, тис. осіб	-0,805223	Сильно обернено пропорційний
13	Чисельність населення, осіб	-0,864025	Сильно обернено пропорційний
14	Пропозиції робочої сили, тис. осіб	-0,890925	Сильно обернено пропорційний
15	Пасажирообіг автобусами, млрд.пас.км	-0,904665	Сильно обернено пропорційний

Сильно прямопропорційна тіснота зв'язку припускає найсильніший позитивний вплив значущого чиннику макросередовища на формування чистого доходу підприємства від обсягу послуг, що надаються, а сильна оберненопропорційна – найбільш негативний вплив. Проведення кореляційного аналізу дозволило виділити найбільш вагомні чинники зовнішнього середовища підприємства та, в подальшому, визначати на їх основі, можливості та загрози діяльності досліджуваного підприємства для формування сценаріїв розвитку.

Згідно з результатами оцінки, на чистий дохід від послуг, що надаються підприємством, позитивний вплив мають такі чинники як: витрати населення, доходи населення, кількість безробітного населення; при цьому факторами, які характеризуються найбільш негативним впливом є: імпорт товарів та послуг, експорт товарів та послуг, перевезення пасажирів автобусами, індекс обсягу перевезення пасажирів автобусами, % до попереднього року, попит робочої сили, чисельність населення, пропозиції робочої сили, пасажирообіг автобусами.

Розглянемо детальніше вплив кожного з вказаних факторів зовнішнього середовища. Якщо населення буде готове витратити більше коштів на власні потреби, то буде частіше користуватися послугами перевізників, відповідно, якщо доходи населення зростуть, то спостерігатиметься така ж тенденція. Залучення безробітного населення призведе до збільшення продуктивності праці, що стане умовою для збільшення чистого доходу підприємства. Зайняте населення, як на підприємстві, так і зовні, формує чистий дохід підприємства, тому має безпосередній вплив на його діяльність. При збільшенні індексу інфляції зростають і ціни на товари, тому чистий дохід, відповідно, також зростає, хоча й, тільки кількісно. Зменшення міграційного та загального приросту населення призведе до втрати працездатного населення, яке також формує чистий дохід підприємства. Зменшення обсягу імпортованих товарів може призвести до зниження якості послуг підприємства, адже багато комплектуючих та запчастин є імпортованими товарами. Зменшення експорту свідчить про зменшення ВВП країни, що негативно впливає як і на підприємство, так і на розвиток країни в цілому. Зменшення обсягу перевезення пасажирів автобусами

свідчить про зменшення обсягу перевезення пасажирів автобусами підприємства, що досліджується, а й, відповідно, і зменшення доходу підприємства. Про це свідчить також і зменшення індексу обсягу перевезення пасажирів автобусами. Зменшення попиту робочої сили свідчить про збільшення кількості непрацюючого населення, які користуються послугами перевізників, тому це також може призвести до зниження доходу підприємства. До таких же самих наслідків призводить зменшення чисельності населення та пропозиції робочої сили. Пасажирообіг автобусами виявився найбільш негативно впливаючим на діяльність підприємства чинником, бо чим менше обсяг перевезення певної кількості пасажирів на певну відстань і за певний період, тим менший обсяг чистого доходу підприємства.

Кореляція даних стала основою для проведення кластерного аналізу. Наступним кроком була стандартизація всіх чинників, яка проводилась у програмі «Statistica 7.0» за допомогою кластерного аналізу. На відміну від інших методів, цей вид аналізу дає можливість класифікувати об'єкти не за однією ознакою, а за декількома одночасно. Для цього вводяться відповідні показники, що характеризують певну міру близькості за всіма класифікаційними параметрами. Визначення найвагомшого фактора за допомогою евклідової відстані показало, що на діяльність підприємства найбільше впливає восьмий фактор – індекс інфляції, бо він має найвище значення евклідової відстані (71,75). Згідно із графіком визначення кількості кластерів всі наведені раніше фактори зовнішнього середовища було розділено на 4 кластери (рис. 1, табл.4).

Перший кластер – це потенційні можливості розвитку підприємства. Підвищення показників, які входять в цей кластер, дозволить підприємству підвищити обсяг чистого доходу та за рахунок розвитку економіки країни, що є наслідком підвищення цих показників, підприємство має можливості успішно розвиватися в майбутньому. Другий кластер – це потенційні трудові ресурси та споживачі.

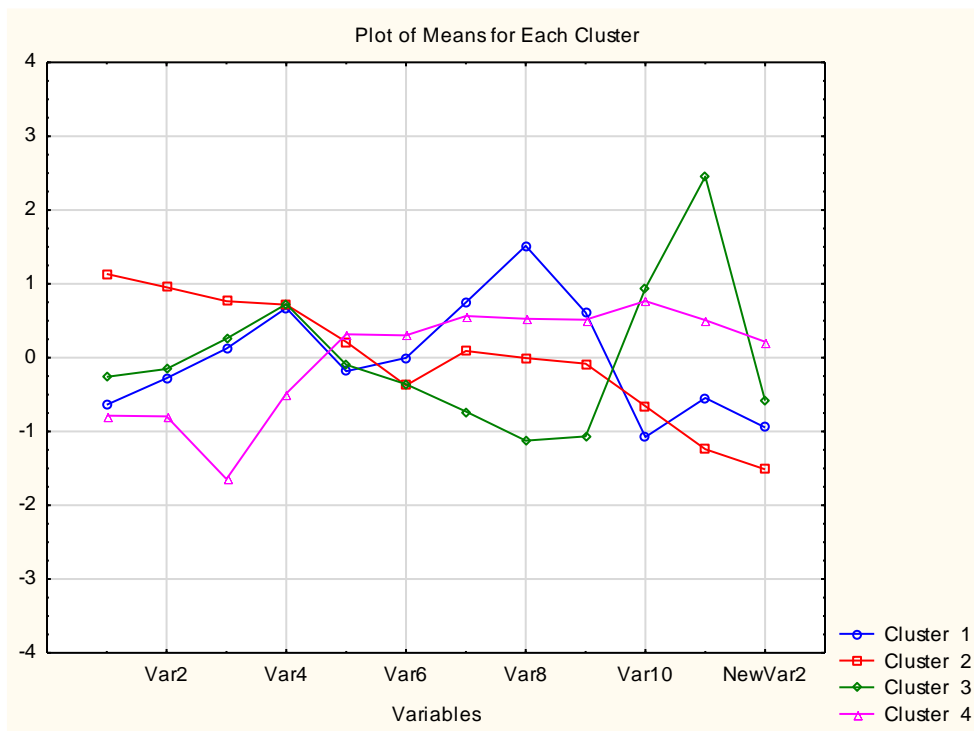

Рис. 1. Розбиття факторів на кластери

Результати кластерного аналізу наведено в табл. 4.

Таблиця 4

Кластеризація чинників зовнішнього середовища

Склад кластеру (№ фактору)	Відстані	Назва кластеру	Кількість елементів
2. Загальний приріст населення	0,881968	Потенційні можливості розвитку підприємства	4
3. Міграційний приріст населення	0,521788		
9. Експорт товарів та послуг	0,483912		
10. Імпорт товарів та послуг	0,441764		
1. Чисельність населення	0,360844	Потенційні трудові ресурси та споживачі	6
6. Попит робочої сили	0,577981		
7. Пропозиції робочої сили	0,503866		
13. Перевезення пасажирів автобусами	0,704685		
14. Пасажирообіг автобусами	0,318611		
15. Індекс обсягу перевезення	0,552940		
8. Індекс інфляції	0,005462	Економічні показники	1
4. Зайняте населення	0,810898	Потенційні соціально-економічні можливості	4
5. Безробітне населення	0,661162		
11. Доходи населення	0,511394		
12. Витрати населення	0,513518		

Підвищення показників цього кластеру дозволить підприємству розширити послуги та збільшити кількість потенційних пасажирів. Третій кластер – економічні показники. Четвертий – потенційні соціально-економічні

можливості. Показники цього кластеру здатні принести підприємстві нові можливості соціально-економічного розвитку не тільки підприємству, що досліджується, а країні в цілому.

На основі виділених кластерів проводилася репрезентативна вибірка, яка дозволила виявити чинники зовнішнього середовища, які мають найбільший вплив на підприємство. Такими показниками є імпорт товарів та послуг, пасажирооборот автобусами, індекс інфляції, доходи населення.

Висновки. Враховуючи досить жорстке конкурентне середовище на ринку, підприємства повинні мати досить міцні і стійкі конкурентні переваги. Постійний розвиток підприємства здатний гарантувати забезпечення конкурентних переваг у довгостроковій перспективі.

На функціонування будь-якого підприємства суттєво впливає мінливість зовнішнього середовища, фактори якого зазвичай визначають вектор діяльності суб'єкта господарювання. Тому важливо постійно враховувати чинники зовнішнього середовища, силу їх впливу на підприємство та характер їх зміни. Лише «гнучке» підприємство, яке вчасно оцінює вплив факторів зовнішнього середовища, здатне успішно розвиватися у конкурентному середовищі.

Метод побудови сценарію – один із методів прогнозування, що ґрунтується на встановленні послідовності станів об'єкта прогнозування за різних прогнозів зміни фону, на якому перебуває об'єкт. Один із аспектів методу сценаріїв – визначення та оцінювання головних параметрів розвитку об'єктів сценарного прогнозування. У якості такого параметру було обрано показник чистого доходу від реалізації продукції підприємства, що займається пасажирськими перевезеннями. Розробка прогнозних сценаріїв розвитку підприємства буде більш вірогідною лише за умови врахування впливу факторів зовнішнього середовища. Запропонований методичний підхід, який базується на використанні кластерного аналізу дав змогу виявити найбільш впливові, для досліджуваного підприємства, фактори зовнішнього середовища, серед яких імпорт товарів та послуг, пасажирооборот автобусами, індекс інфляції, доходи населення. Отже, виявлено, що при врахуванні факторів зовнішнього

середовища, підприємство матиме можливості подальшого розвитку за рахунок зростання доходу. Крім того, при зростанні доходів населення, кількості зайнятого населення, росту інфляції чистий дохід від послуг, що надаються підприємством, буде також зростати. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розроблення сценаріїв розвитку підприємства, які б враховували би найсуттєвіші фактори зовнішнього впливу. Врахування впливу певних факторів призведе до підвищення ефективності та гнучкості управління підприємством.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Багров Н. В. Устойчиво-ноосферное развитие региона. Проблемы. Решения. – Симферополь : ТНУ им. В.И.Вернадского. – 2010. – 207 с.
2. Борщук Є. М. Основи теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем: [монографія] / Є.М. Борщук. – Львів : Растр-7, 2007. – 435 с.
3. Буркинский Б. В. Экономико-экологические основы регионального природоиспользования и развития / Б. В. Буркинский, В. Н. Степанов, С. К. Харичков // ИПРЭЭИ НАН Украины. – Одеса : Фенікс, 2005. – 575 с.
4. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика / З. В. Герасимчук. – Луцьк : Надстир'я, 2008. – 528 с.
5. Данилишин Б. М. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений / Б.М. Данилишин, Л.Б. Шостак. – К.: СОПС Украины НАНУ, 1999. – 367 с.
6. Мельник Л. Г. Основи стійкого розвитку: навчальний посібник для післядипломної освіти / Л. Г. Мельник. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 383 с.
7. Попков В. В. Устойчивое экономическое развитие в условиях глобализации и экономики знаний: концептуальные основы теории и практики управления / В.В. Попков. – М.: Экономика, 2007. – 295 с.

8. Цапівєва О.К. Сталий розвиток регіону: теоретичні основи та модель / О.К. Цапівєва // Проблеми сучасної економіки. 2010. – № 2 (34) – С.6 – 18.
9. Управление развитием предприятия : Моногр. / Н. В. Афанасьев, В. Д. Рогожин, В. И. Рудыка. – Х. : ИД "ИНЖЭК", 2003. – 184 с.
10. Дунда С. П. Теоретичні підходи до визначення поняття "розвиток підприємства". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppci/2011_32/Dunda.pdf.
11. Кузьмін О. Є. Основи менеджменту : підручник / О.Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. – К. : ТОВ "Академвидав", 2003. – 416 с.
12. Погорелов Ю. С. Розвиток підприємства : поняття та види : / Ю.С. Погорелов. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/Articles/Kultnar/knp88/knp88_75-81.pdf
13. Кифяк В. Теоретичні основи визначення категорії "розвиток підприємства" / В. Кифяк // Економічний аналіз. – Тернопіль, 2011. – Вип. 8, ч. 2. – 294 с.
14. Приймук С. М. Теоретико-методологічні засади розвитку соціально-економічних систем / С. М. Приймук, П. А.Швець // Економіка і управління. – 2014. – № 30. – 303 с.
15. Черненко В. П. Економічний розвиток підприємства: сутність та види / В. П. Черненко // Формування ринкової економіки: наук. зб. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана"; відп. ред. О. О. Беляєв. – 2010. – Вип. – 23. – 239 с.
16. Кривов'язюк І. В. Імітаційне моделювання економічного зростання підприємства / І. В. Кривов'язюк // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 162. – 324 с.
17. Ставерська Т. О. Методичний підхід до фінансового планування на основі сценаріїв / Т. О. Ставерська // Фінансово-банківські механізми державного управління економікою України. Сер. Економіка. – Донецьк, 2010. – Вип. 176. – Т.11. – 315 с.